

Småland
Tvetå b.d
Nässjö sm.

sept. 1931.

1a
A:a

2609

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Odins jakt.

"Odins jakt."

Odins jakt (i augusti månad) "va hunna i luften
("En nattfågel, som hade vinga, som susa").

Förskriva sig till Satan.

Den som ville förskriva sig till Satan skulle 9 ggr. ansys springa naken kring kyrkan. Sina villkor skulle den ifrågavarande för att överlämna sig till Djävulen skriva på en lapp och sticka in i nyckelhålet på kyrkedörren (rikedom och makt etc.) och försegla med en droppe av sitt blod. (de skulle träffas i nyckelhålet).

Förskriva sig
till Satan

Småland
Meta
Måsjö
1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2609

Joh. v. Pettersson
Ber. And. v. Pettersson
Född 1866
i Måsjö

A: 1
C: 1
2

Om man skulle stämna möte med "Skam", vilket Möte med Skam
skulle ske vid kyrkdörren "skulle di ha vissa excisser,
innan di ble betrodda" till att få en "runkavle" av Runkavle.
Skam. "Exissera" lärde de sig ur en svartkonstbok,
säger sagesmannen. Sedan man erhållit en "runkavle",
så "skapade han fram ätter önskan" (dvs. runkavlen).
Det berättas sålunda, att Johannes Pettersson i Riket
(ett torp söder om Gullbrohult i Måsjö sn) kallad
"skräddar'n i Riket", geck mä runkavlen". Om Johannes
Pettersson säger sagesmannen, att han var "laddad å
skrock och vidskepelse".

LUND'S UNIVERSITET
BOKFÖRHANDLINGAR

2609

And. Pettersen
ar Baudhaug
Br. And. M. Pettersen
född 1868 i Næsjø

A. C.
3

Jättekast

Ej långt från Spexhults by fijns en stor sten
den s.k. Jättestenen. I denna en urgröpning, i vilken
jätten sades ha tagit sitt tag.

Jättekast

Småland

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Tveta

Påsgården

nytt år 1931

2609

nytt. Pettersen

A: d 4

Per. av 1. h. h. Pettersen

Juli 1866

Bortbyting.

Bortbyting.

Om det var ett barn, som var sjukligt och
klemt, sades det vara en "bortbyting".

2609

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

U: r
5

"Rått".

"Gömma till rået"

Då man tömde ur eller t.ex. drack ur ett
glas, skulle man lämna litet för att "gömma till rået".

2609

"Älvamörer" (älvamyrer, stora, bevingade myror) "Älvamörer"
höllo till "unner stena", och när man lyfte på en
sten, kunde man se, hur dessa gjort sig såsom gångar
och de flögo upp. Om man trampade på en sådan "älvamör"
så fick man utslag.

Om man kastade vatten ute, måste man spotta
tre gånger, ty annars kunde man bli sjuk, om man råka-
de "älvamörer".

2609

Spökdjur (hästar och bockar)Spökdjur

På Västansjö mo och Fogelleke hage syntes vita (Hästar, bockar)
hästar och bockar (Spökdjur). Den som sent etter natte-
tid körde igenom dessa (landvägen) måste ha hockus pockus.
Skulle stryka hästen på länden och så skulle de sela på
på särskilt sätt och gå tunt omkring hästen. Den som ej
hade en 'bit å en galjaspek' för honom var det 'hopplöst'.
Det hände att hästar tvärstannade i mon (som var bevuxen
med stor skog) och svettades och 'det spände ifrå'. Den
som gått oantastad igenom, tordes inga troll och spöken
gå till. Han hade gått igenom ett hjälteprov."

2609

Sagesmannen berättar, hur hans morbror gav sig för att "Det spände
"det spände ifrå", när han var ute; hästen ble svetter ifrå".
så då lackade um en". Sagesmannen sade då till honom,
att han hade för dåliga "remmar" och "selapenna" (pin-
nar i selen) men fick till svar, att "då så totalt spän-
de ifrå".

2609

Trollhare.

Morbrodern jagade ofta. Ibland hade han "hetta på Trollhare trollhara" (råkat ut för trollharar). "Dä to inga skött på dum, dä va lögn", fast han såg, "att dä to, så håred ydeb(yrde).

Man talade om "Trollharar", som dä va omöjligt att skjuta, för inga skott to på dom.

2609

"Gastar"

"Gastaskrikan, onda andar, som förlorat sin frid
Självvändare blevo gastar å va i ofrid".

"Om en va grundligt ond i kroppen (öm), så hade
en blitt gastakramad." Mot detta slulle man lägga var-
ma trätallrikar på ryggen och ta in en "mixtur" (en li-
ten bit "olsten" eller "självätaresten". "Den loktade
så bövligt".) Man hade gått över, där gastar farit fram
eller där hästa tumlat. Mot det sista skulle man spotta
tre gånger.

"På Västansjö sköt se Sjöberg. Han gick igen där.
När någon sent eller nattetid reste där igenom stante
hästen, sto å snark å ble svetter å kom inte istå."

Gastar".

Gastaskrika

Gastakramad

2609

Dödsbåd m.m.

Då fåglar hackade på fönstret, bådade
det död.

Då ugglan skrek, blev det dödsfall.

Likaså "om då skrek i spisen", när man eldade,
förebådade det sjukdom och död (om det pep i spisen
sade man också.)

Om eldstänger på spiselhällen råkade att komma
i kors, var det säkert, att det blev dödsfall i den
familjen. Detsamma gällde även andra verktyg.

Då skator skriker, kommer det främrat.

"Om hästar skriker (gnäggjar), när en reser
bort, är en välkommen".

"Om di gick ut å inte stängde stordörren (i
kyrkan) ätter se, sa man: Ho kommer intelligen".

Dödsbåd m.m.

Fåglar.

Ugglan.

"skrek i
spisen?"

Eldstänger
i kors.

Skator.

Hästar.

Ej stänga
kyrkdörren.

2609

Hittad peng.

"Um din hette (hittade) en päng, den sulle
din ha sum dragare" (till att dra pengar med).

Hittad peng:
"dragare"

Lm.
Freta hd.
Näsbyö bn.
1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Uppt. Pettersson

B: h. c

Rev. A. N. Pettersson

13

2609

f. 1866

"Änlöst trä"

Utväxter på björken s.k. "änlöst trä" (änd-
löst trä) bar man även på sig mot "otyg".

Gå vilse

Gick man vilse, skulle man "vänna tröjan"
och fruntimmer schaletten.

Om flera personer voro villrådiga om, vart man
skulle gå för att komma rätt "kastade man mössa", och
däråt gick man, som skärmen pekade.

Hade man västen "vrång", gick man vilse.

Gå vilse.

2609

Dimmor, som stego upp ur fuktiga sänkor, benämndes
"bykekäringer"

"Bykekäringer"

2609

Tur och otur vid möte

Att möta "en käring", när man kom ut var otur,
likaså med katt otur.

Men att möta en ekorre var tur.

Var det något oturligt, och det "kom en otäck
människa", så va dä dä, som var orsaken till 'et".

Möte med:
käring,
katt,
ekorre.

"Veppa" (häxa)

Den s.k. Veppa var en gammal gumma i Spexhult.

"Veppa"

"Veppa så ut sum e lita häxa, den va di inte gla åt,
um ho köm i laggån."

2609

"Glosagödden" (i Mödslamo i Sandsjö sn.) slaktade hästar och gjorde allt." Till honom vände man sig. Han bara "strök lite på länden och mumlade, så ble hästen maktlös."

"Glosa-
gödden".

2609

Medel mot "förgjordhet"

Om en häst stannade å så spöke, sulle en knäp-
pa opp bringaremma (remmen i bringan) och kasta en "lort"
(hästgödsel, som man letade upp på vägen) längs efter
ryggen på hästen och över skjutsen.

2609

Förgjord bössa.

Hjärtberg (SkiröNässjö sn) "pratade möe".
Han var jägare och hade "bössestocken utgrävet o i
den hade han en döer flädermus, så då va lögn å förgöra
bössa." Hjærtbergs son stod en gång och fingrade på
bössan och sköt ett vådaskott, som blev hans mors död.
Hjærtberg vilade sedan på sin bössa och gav filspånet
åt sjuka, som besökte honom.

Mordvapen botade allt (t.ex. "blodgång och
skärvan")

Förgjord bössa

Botemedel:

Fladdermus.

Inuäl
Lars
uppl. av. Pettersson
1931

G. L.
21

2609

Man offrade under stenar "vissa hårlocka".

Sagesmannen minnes ej mot vilken sjukdom. Och tråar
som man dragit om halsen på ett sjukt barn, "å nä'
den tråen va' förmultnad, skulle dä va bra". Vilken
sjukdomen i fråga var, kommer ej sagesmannen ihåg.

2609

"Stolsteget"

Om en hade sprungit runt om en stol, fick
man stolsteget.

2609

Trolla sjukdom på en person.

"Di skulle kunna tappa dum mä diarré.- mä näver.
Dä skulle va i rinnane vatten åt sör." Vattnet skulle
rinna genom nävern, som på något sätt haft kontakt med
personen i fråga, som de lurade ovetandes (eller "pa-
sjenten, sum en kan säja")! "Dä va inte va näver sum hälst!"

2609

Medel mot sjukdomar

"Nockarna (spindlarna) tussade de ihop och använde te å stämna blo mä."

Mot kikhosta ger di på ett ställe modersmjölk.

"Va dä så di hade öronasprång, så geck dä te e kvenna, sum diade, så diade ho i örat.

"Dä va en liten illrö krypare (lå unner stenar), som man to mellan hännerna och gnugga sönnerna och sedan to se för pannan. mot huvudvärk.

"Slättergubbar kokades. Dekokten "slättagubbaså" mot tottvärk.

Renfana användes mot magåkomma, malört mot "knepli magen" och var "så dödans ont".

En ört, benämnd "taskört" användes mot s.k. "Sten - passion" och ansågs rena njurarna liksom torra enbär.

"Grobla drog lika bra som häftplåster mot finnar och blålar (böldar).

Botemedel

"Nockar".
"Stämna blo".

Kikhosta.
Öronsprång.

Huvudvärk.

Tottvärk.

Magåkomma.

Finnar, bölder.

2609

"Gektamäler" (Giktmärlor, magnet).

Gektamäler skulle bäras närmast kroppen och stål skulle man bära på sig mot "otyg". I Spexhult fanns en gammal gubbe, som pojkar under sagesmannens ungdomstid skämtade med. Då han ej var kry, och man sporde honom, hur det stod till, svarade han: "Dä ä inte så bra i da', fö ja ha inte fått på me mi gektamala."

2609

Mot "svinasjukan", som var den enda svinsjuk- "Svinasjukan"
dom, man talade om eller med andra ord den generella
benämningen på svinens samtliga åkommor. Vid "Svina-
sjukan" var det vanligt, att "svina ble' rö'kvesi'a
å luktade illa." Detta botades med "olsten", som
kringvandradesålde.

Sundsvall

Tveta 7:4

Värnäs 0:17

1931

Uppm. Pettersen
Händelse
2609

Be: And. Magn. Pettersen

fdd 1866 i Värnäs

B: h
C: h
27

Då en person skulle avrättas, var det på av- Avrättning
rättsplatsen stor trängsel, säger sagesmannen, ty ett
känt medel mot sjukdomar var blod av den avrättade.
"Hade di lite 'blo' på en klut" eller i en mugg, så
skulle det bota "för möe" (mycket), särskilt skärvan
och fallandesot.

2609

Benämning på snickare

Mindre goda snickare benämndes "talleskuttare".
Snickare, som gingo med skvaller sades "gå med lim-
stångem".

Benämning på
snickare.

2609

"Bekeden" (bl. skomakare).

"Bekeden"

Då en skomakargesäll skulle begå den s.k.
"bekeden", tillgick det på följande sätt: En "bek-
riva" (liten, avlång, obarkad låda) skulle hållas
under var armhåla och gesällen "svärja", tills
beket smalt.

2609

Vid Mattarp i Bringetofta sn. finnes en offer-
källa. Vid Hjärtsöla likaledes en, i vilken man ock-
så offrat pengar. Vid Alnaberget i Svenarum sn. fin-
en jättegryta, i vilken man påstår sig ha hittat
pengar. (2-öringar, 5-ö- osv.).

Offerkällor

Mest "helig" var "Ärkestorp källa" vid Eksjö,
till vilken man for från nejden runt omkring och även
långväga ifrån. "Då skulle di va missommarafton". Barn,
som hade utslag, skulle tvättas i den för att bli bra
och sedan slänga i en slant.

2609

Kyrkliga bruk

Man ansågs oanständiger, om man ej begick nattvarden. Vid husförhör sade prästen namn och klockaren vilket då angav, att namngivne sagda datum begått nattvarden.

Den dag man begått nattvarden, skulle man senare hålla sig stilla inne och ej raljera. Den som skämtade eller tog en sup var ogudaktig.

När det började ringa i kyrkan togo gubbarna av sig hatten och gummorna nego. Likaså förfors, då prästen i kyrkan nämnde ordet Frälsaren. Mot liktåg tog man alltid av sig hatten.

Ett taåesätt till barn om söndagen var: "Gå ej, så att du möter kyrkefolket eller t.ex. ett liktåg. Man fick då skämmas, om man ej varit i kyrkan.

Kyrkliga bruk

Nattvarden.

Hatten av vid
ringning osv.

Om man vid nattvardsgång "smulade till sig oblaten"
och la den i en bössa, skulle man få mycket stor jakt-
lycka. Ansågs som en oförlätlig synd.

Oblaten:
god jakt-
lycka.

2609

"Postkalle"

"Postkalle" gick med posten mellan Sandjö och "Postkalle"
Wrigstad. (Flera roliga historier). "Sakramente oss e-
mellan", "Ej överge eller förgäta Dig", "Köring mot gär-
desgården", "Dricka genom nämndeman", "Ärmarna för korta",
"Jul och Jönköping."

2609

Fadern sålde fat -"fataknalles"- och hästen invand att
stanna överallt, gjorde det även vid icke affärsresor.

"Fata-
knalle"

En häst, som så stannade, så fort han fick se folk
eller kom till något ställe benämndes "fatahäst".

"Fata-
häst.

Trm.
Preta led
Närsjö Sn.
1931

Lilla Anders

uppl. Pettersson

Ker Anders Magnus Pettersson

f. 1866 i Närsjö

2609

J.K
35

Talesätt.

Om någon gäspade, när han steg upp, sade man,
att han ej hade bitit i täcket.

Om man knäppte västen fel, sades man "knäppa
på brännvin" (kunde ta sig för mycket).

Om man sydde i en knapp t.ex. och hade kläderna
på, så stannade man i växten (spec. barn).

Om småpojkar visslade, surnade mjölken.

Om man i distraktion lagade till en smörgås,
medan man ännu höll på att äta en, sades det vara en
släkting, som var hungrig.

Talesätt

Gäspa.

Felknäppt väst

Synad på plagg
som är på.

Småpojkar vis
la.

Smörgås.

Om småbarn sutto och dinglade med benen på en stol, så sade man till dem: "Sett stell på stolen pojke!" - för när de sutto och dinglade, "så ringde en far och mor till helvete".

Dingla med benen.

Då man klippte håret av sig, skulle man ^{inte/} kasta ut det, ty det inverkade då "ohälsosamt" på något sätt. Man fick ej bränna håret, ty det ansågs otillbörligt och syndigt.

Ej kasta ut eller bränna avklippt hår.

Om de lekte med eld på kvällen (barn); "så vätte de i sänga på natta" (så blötte de ned..)

Lek med eld.

En dräng i Ingsberg, "som ej kunne ligga torr på natten", skulle bli bra, om han bet huvudet av en råtta, vilket han också gjorde med önskat resultat.

Bit a huvudet av en råtta.

Om man trampade i urin (t.ex. ss. barfot), skulle en bli hårdad. (oöm).

Hårdad.

"Om en slängde tröja vrång, så ble en inte vil" (tröjan vänd på kvällen, när man gick till sängs, så blev man inte utvilad.

Ej utvilad.

4 Det fanns ett träd, "som man ej fick hogga tvet ur".

2609

Ordstäv:

Dä 'ä' synn i huse, nä 'alla ä' kuse, men dä 'ä' ändå
värre, nä 'alla ä' herre.

Dä ä ett lyte å ha ett stort knyte, men dä ä än-
då värre å komma näselöser fram.

2609

Kyrktågning.

En kvinna, som fött barn, "körkegångshustru", kyrktogs så : "Ve ingången to prästen emot". Hon fick ej gå fram i kyrkan utan skulle stanna vid ingången, där "ho feck lägga på knä på en pall å prästen läste lite böner", och skulle det vara en annan kvinna vid hennes sida.

Kyrktågning

"Körkegångshustru

2609

En av de största synder en människa kunde begå, Råmärken
var att flytta råmärken. De fingo sedan efter sin
död ej någon ro. Sagesmannen berättar följande: "Källe
i Bäckafall, när hans mor var havande, så flötte ho
råmärke (flyttade hon råmärke). "Källe" ble idiot,
och nu fantiserar han bara om 'väjasyner, stämmer å
skefte".

"Völlade sjukdomar, märken o.d."

Völlade sjuk-

Om vagnar och slipstenar "skrek" och en barnaföderska fick höra det, så fick barnet sådan röst.

domar

"Om di spräckte ve å slo en vegge i (en kil i) så feck en bula (konstra) mä'et te han geck dän, å en feck inte hogga av'en, för då skulle det bli svårt för en barnaföderska att föda.

Om en kastade boll, och det råkade en kvinna, som skulle föda, så fick barnet fläckar.

Om en havande kvinna fick se en eldsvåda och blev rädd, så fick barnet eldsmärke, och hon skulle därför ta sig med handen på sidan, så blev eldsmärket här och ej t.ex. i ansiktet, "så va dä inte 'schenant' (så behövde inte barnet skämmas för det).

2609

A 2609

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNEARKIV

41

Om kvinnan åt bär, som voro "tvillingar" eller "två kärner", så skulle det bli tvillingar"

"Tvillingar"

"Om gomorn inte var 'ordentlig', kunde det ske olyckor på barnet" - "Om gomorn hade ban i fång å hade behov om nöet, va då då mäst memlia ett ban kunne få".

Gomorn.

På småbarn skulle man ha ett "äggjärn" (eggjärn), om man fick ut med dem, och de oj voro döpta.

Eggjärn.

Om barnen skreko vid dopet, fingo de god sångröst.

Dop.

Vid dop lade man en slant "i svepen", för att barnet "sulle ha god tur mä se".

Om en lösaktig kvinna tog i eller såg på ett barn kunde det få "engelska sjukan" ("skärvan"). Mot detta skulle man slänga vatten efter henne eller spotta eller kasta eld.

"Skärvan".

Pilkrut (nikt) användes då barnen voro hudlösa.

Pilkrut.

Småland
Freta
Näsby
1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2609

Per. And. Magn. Pettersen
Född 1886. Näsby

7:e
42

Bröllopsbruk.

Bröllopsbruk

Vid bröllop skulle en liten pojke eller flicka på kvällen snöra av brudens skor. Om skosnörena "ej snar- de se", så skulle det "lyckas för bruden". Bruden smuss- lade under tiden alltid ned en slant i skon, som pojken eller flickan sedan skulle tömma ur och erhålla. (Sages- mannen varit med därom i Iråsa och fått 25 öre).

Brudens skor

Om under vigselakten någon av kontrahenterna flyttade sig, betydde olycka.

Olyckstecken.

Om någon i kyrkan svimmade under vigselakten, var det särskilt oturligt.

Fick bruden regn i brudkrönan, betydde det tårar.

Den som under vigseln satte fram foten längst skulle få herraväldet i äktenskapet.

Herraväldet.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

8:43

2609

"Mot kvark"

Mot kvark

Lungnossa (diverse Peltigera-arter) samlades
avkokades och gavs kreaturen mot kvark.

2609

Vid ett litet ställe jämte Malmöbanan på väg Barnamord
till Hanskeryds badhus i Nässjö vid namn Karlslund -
numera nära nog endast känt under namnet "Myrestacken"
säger sagesmannen, "begicks ett barnamord. Barnet be-
grovs i en myrstack, vilket upptäcktes genom ett en
arm stack upp. Alla som gingo förbi, "bröt löv och
slängde dit ett bål så obarmhartigt stort." Bålet
numera avbränt.

2609

Begravning

Då lik sattes i gång för att föras till kyrkogården, gick den överlevande (ex. fader eller moder) ut och lade sin hand på kistan, ty annars kunde man ej glömma den döde.

Begravning.

2609

Vår snickaren förfärdigat likkistan, som van- Begravning
ligen gjordes av "gramebræer" (granbräder), lades
sedan hyvelspånet i den. Snickaren var en självskri-
ven gäst vid begravningen och skulle vid likfärden
sitta framme på kuskbocken på likvagnen och -säges
sagesmannen, att de förr "la bå'vått å torrt å
skjutvapen " med i kistan.

Död:

När någon var död, skulle man, sedan ögonlocket tillslutits, och medan det ännu var mjukt, lägga en treskillning på ögat.-Slanten skulle se'n ha en viss kraft. Under den dödes haka lades en psalmbok och under denna en "svepp", som knöts om huvudet (ett svepe knöt till det hela och förhindrade att den dödes mun gapade.)

Så snart man i en dödsgård tagit kistan för att föra den till kyrkogården, skulle man sparka ikull bockarna, på vilka den stått, för annars gick den döde igen.

Vid dödsögon-
blicket.

Medel mot at
gå igen.

Tämja stutar:

Sagesmannen berättar om en lek: Tämja stutar.

Var mest ute på sommaren men även vintertid, då man fick "rö av" (röja undan), så de lekande kunde få plats. Tillgick så: Ett rep bands om foten på höger på den ene - de lekande voro två - och vänster på den andra i kors. Det gällde att på så sätt slita i kull varandra. De kämpande skulle vara vända mot varandra och ha en domare med, som avgjorde tvistigheter, som uppstodo. Repet lagom långt. Leken gav ofta anledning till slitningar parterna emellan (angående leken: Se C.v. Sydows bok, där den återfinnes i den versifierade uppräknningen.)

2609

Vid fiske. "En ågn (agn) på kroken måste man
spotta på, annars nappade det ej, och då det ej
nappade, sade man: Du spöttade ju inte på kroken".

Fiske.

Kastade man vid fiske tvenne revar i kors, så
nappade det för den undre. Fick man ej napp, så "kas-
tade man i kors".

"Om nön geck å vettjade näten, så ble de skämda.

Småland
Frosta
Näsby
april 1931

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2609

Per Olof Peterson
född 1866 i Näsby

Lic 50

Byta hästar

Byta hästar ansågs vara skamligt och den som bytte häst var en "skamlig person" eller den som handlade häst av en tatare var en tatare.

När man betslade på en häst skulle man spotta tre gånger genom betslet.

Byta hästar.

Betsla.